

M. G. S.

Utkast

Til en

Blomstergård

af

Inhemskå Wårter,

Med Wederbörandes samtycke/

under Oecon. PROFESS. och Kongl. Swenska Wetenskaps Acad.
samt Ups. Wet. Societ. Ledamots,

Nu warande RECTORIS MAGNIFICI,

Dr. PEHR KALMS

Inseende,

För Lager = Krantsen

Utgifwit och förswaradt

af

JOHANNES LINDWALL,

Smålänninge.

I Åbo Academies Hfre Lårosal
på wanlig tid förmiddagen, den 2 Junii 1766.

A B D,

Tryckt hos JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

KONGL. MAJ:TS
TRO-TJENARE och POLITIE-BORGMÅSTARE
i Sjö- och Stapel-Staden Åbo,
Högädle och Vidtlagfarne HERREN,

**HERR THURE
HAGERT.**

HÖGGUNSTIGE HERRE och GYNNARE.

Vördnad och tacksamhet för oräknelig ynnest och bevägenhet upfylla mitt sinne med omhugsn och ifver, at bevaka et tilfälle, på hvilket jag för allmänheten får ådagalägga min djupa erkänsla, för **HERR BORGMÅSTARENS** mig bevista stora välgärningar, hvilka varit flera, än mitt vördnadsfulla sinne, som det gärna önskade och faken fordrade, förmår uptekna. En samling af min lilla skörd på de lärdas fält torde dock imellertid få vara et litet vedermåle af tacksam böjelse, då förmågan ej hinner til, at frambringa något bättre: Trägna suckar för **HERR BORGMÅSTARENS** och **DESS** Förnåma Anhörigas väl skola för öfrigt af mig beständigt upfändas til **Högden**. det den Allrådande Handen behagade uppehålla **HERR BORGMÅSTAREN** i långliga tider vid sielfbegärlig hållsa och vålmåga, til Fäderneslandets tjenst, Rättvisans hägn och nyttiga idrotters befrämjande.

Framhårdar med vördnad

HÖGÄDLE HERR BORGMÅSTARENS

ödmjukaste tjensare
JOHAN LINDWALL.

Enke = Fru
Dygd = och Wäldla
Fru ANNA MARGARETA
T R A P P,

Gunstiga Fru PATRONESSA.

Eder ynnest och margfalliga wälgärningar hafwa emot mig warit större, än en matt fiäder förmår affskiltra; Nog af, I hafwen, Gunstiga Fru, bewist mig otaligt godt, och håldre ansett mig, som Edert egit barn än främmande; wore då icke jag högst orwärdig så mycken ynnest, om jag ej wid detta tilfället och alltid skulle hafwa sådant i wördnadsfullt minne: Emottagen därföre dese blad, såsom et ringa wedermåle af mitt ödmjuka tacksamma sinne, hwilket ej på annat sätt är i stånd, at wisa sin wördnad, och unnen mig framdeles blifwa hugnad med den gunst och bewågenhet, som härtils warit min förnämsta understöd: Jag skal däremot beständigt anropa den Ewiga Godheten för Gunstiga Fruns och Des wärnlösa Kära Dotter-Barns beständiga sällhet: Ware den dagen långt borta, på hwilken Eder bortgång skal jära Edra Kära Dotter-Barns och Wårda Anhörigas blödiga hjertan, och jag sakna et så huldt och ömsint Herrskap.

Framhårdar med wördnad til stoftet

Dygdäbla Fruens
Gunstiga Fru PATRONESSAS

ödmjukaste tienare
JOHAN LINDWALL.

Invitent croceis halantes floribus horti.

Virg. Georg. Lib. IV, v. 109.

§. I.

Åsom den Allwise Skaparen satt sine egne oändeliga fullkomligheter til et föremål för människans naturliga åtrå til nöje, så har Han tillika, för at så mycket lättare kunna leda hennes estertänka här til, jämnväl i den synliga werldens byggnad, lemnat hennes sinnliga begär otaliga anledningar til behageliga känslor och rörelser. Det är ock för den orsaken, som han teknat alla sina skapade ting med den fullkomlighets stämpel, at de ej annat kunna än förlustas hwar och en, som med rätt åktigshvet betraktar de samma, och upväcka uti själen en wördnadsfull förundran öfwer den stora Mästaren, sem all ting så wisligen inrättat. Alt förbigå alla de

De prof af en oändelig allmakt, och den ömmaste omsorg, at göra detta timmeliga lifwet för människan nöjsamt och roligt, som uti de öfriga Naturens riken, så wäl, som i wårternas konstiga sammansättning och deras undranswärda fortplantning framlysa, wilje wi endast sätta wår upmärksamhet på den behageliga blanning af otaliga färgor, wedergweckande luft, och den utwärtas prackt och skönhet, som uphöja det minsta blomster öfwer alla konstens mästestycken. Apelles, som genom sin lifliga pensel, gjordt sig et odödeligt namn hos efterwerlden, har wäl lyckeligen härmat, men aldrig hunnit up emot den lifaktighet, som man i blomstren blifwer warse. Denne store Målares tafflor blifwa i jämförelse emot naturens egna werk, allenast matta aftryck, sällan frie från märkeliga fel, och wida skilde isfrån den fullkomlighet, som i desse senare wisar sig, til et bewis, at emellan bägge uphötsmän måste wara en oändelig skilnad: Och så wist detta är, så onekeligt är ock det, at desse framför de förra böra kunna förnöja en upmärksam åskådare. I anseende hwartil, det ock är undranswärtdt, at täcka Blomstergårdars anläggande icke blifwit allmännare, då likwäl Skilderier och målningar, blott för det de äro kostsamme, så högt anses och wärderas. Sant är wäl det, at Blomstren jämwäl i alla tider haft sine ålskare. Den så kallade Tulipan-sjukan (Tulipomania) som frän år 1634 och til 1638 i Holland war gångbar och ödelade många Familier, är i senare tider härpå et lifaktigt bewis, lika som Hartvig van Gelders Rhobarbaromania, som i Sverige icke så länge sedan gick i swang, se Linders Swenska Färgkonst p. 8. och Curieus antiq. T. I. p. 279. at förtiga flere om icke lika besynnerliga exempel utur äldre tidens Historia. Icke des mindre kan man med skäl påstå, at denna del af Trädgårds-wetenskapen icke warit hos alla i den aktning, som den synes förtiena. I wårt kära Fädernesland har man nog sent begynt tänka på denna sak; och då det änteligen skedt, har folkets smak fallit

nåstan endast på utländska Blomster, som til en stor del icke tolt vårt klimat. Man har lefwat i den förwända inbillning, at vår egen jord icke kunde framalstra så täcka och wälluktande de Blomster, som någon annan: och därföre har man, oftast för at en enda sommar öfwer, hafwa någon kort ögnefågnad, gjordt sig mycken kostnad, at förskaffa utrikes ifrån Blomsterfrön, hwilka dels icke framkommit, dels i sin första början utslöcknat, dels ock efter blomningen utgått, utan at lämna mogna frön til nästa år. För at undanröddja den skadeliga fördom, som betager oss det nöjet wi kunde hafwa, och wanhedrar vårt Climat, samt oförmärkt, drager våra penningar fruktlöst ifrån oss, har jag föresatt mig, at på följande blad lämna en kort anledning, huruledes man af våra inhemske Blomster skal kunna inträtta sig den täckaste Blomstergård, på det den, som bor up i Landet, och ej altid har tiltälle, at få utländska Blomsterwärter, eller ock den, som för sit nöje skul wil hafwa en Blomstergård af Fäderneslandets egna producter allena, må här af finna, hwilka han i synnerhet har at härtil wälja. Utomlands får man på flere ställen se Blomstergårdar af samma lands egna inhemska wärter allena prälände. Samma förmon kunna wi af vårt land hafwa. Jag wil nu först upräkna de Blomster, som förnämligast präla med täcka blommor efter Herr Arch. och Ridd. von LINNES Flor. Suec. sista edition, på det sätt, at jag först skiljer perennes (som icke frän en och samma rot årligen upwåra) Biennes, (två åriga) Annuz (et årige) frän hwarandra, och sedan desse til sina fårgor m. m. som följande §§. närmare utwisar blifwit anförde, wil jag til slut lämna korteligen några anmärkningar, som wid blomstrens planterande i akt tagas böra. Detta mitt menlösa tidsfördrif hoppas jag, at den Gunstige Läsaren ej oöblidt uttyder.

§. 2.

Perennes kallas sådana örter, som årligen antingen up-
tvåra eller stå af samma rot, och därför en gång upväxte
eller satte stå i flere år, så framt de ej af andra frodigare och
större förqvåttas eller annors utödas; utaf desse tyckes följande
de, i anseende til sine tåcka blommor, i vår Blomstergård för-
tjena sine rum.

Röda eller Rödaktiga Blommor.

Pulmonaria officinalis.	Stachys Sylvatica.
Primula farinosa.	palustris.
Statice armeria.	Origanum vulgare.
Epilobium angustifolium.	Thymus serpyllum.
hirsutum.	Pedicularis palustris.
Erica vulgaris.	sylvatica.
tetralix.	sceptrum Caroli.
Daphne mezereum.	alla 3 på låglanta ställen.
Lychnis flos cuculi.	Geranium sanguineum.
viscaria.	sylvaticum.
dioica rubra.	Ononis spinosa.
Lythrum Salicaria.	Orobus vernus.
Alla 3 species af Rosa.	tuberosus.
Rubus arcticus.	Lathyrus sylvestris.
Comarum palustre	latifolius.
på dastwiga ställen.	Trifolium pratense.
Anemone pulsatilla.	Serratula tinctoria.
vernalis.	Carduus heterophyllus.
Betonica officinalis.	Eupatorium cannabinum.

Cen.

Centaurea Scabiosa.
 jacea.
 phrygia.

Viola odorata.
 hirta.
 Rhodiola Rosea.

Af Blå och Blåttiga Blommor.

Veronica maritima.
 spicata.
 Chamædrys.
 Globularia vulgaris.
 Scabiosa succisa.
 Myosotis palustris.
 på våta sanke ställen.
 Anchusa officinalis.
 Polemonium caruleum.
 Campanula rotundifolia.
 perficifolia.

 glomerata.
 Solanum dulcamara.
 Eryngium maritimum.
 Aconitum napellus.
 Anemone hepatica.
 Dracocephalum ruyschiana
 Lathyrus palustris.
 Vicia cracca.
 Sonchus sibiricus.
 Aster tripolium.

Af Gula eller Gulaktiga Blommor.

Iris PseudoAcorus i vatn.
 Primula veris.
 Lythymachia vulgaris.
 Thyriflora.
 Verbascum nigrum.
 Tulipa sylvestris.
 Adoxa moschatellina.
 Sedum acre.
 Agrimonia Eupatoria.
 Potentilla fruticosa.
 anserina.

Geum urbanum.
 Chelidonium majus.
 Aconitum lycoctonum.
 Anemone ranunculoides.
 Adonis vernalis.
 Ranunculus lingua.
 i bäckar och åar.
 Trollius Europæus.
 Caltha palustris.
 Antirrhinum linaria.
 Coronilla emerus.

An-

Anthyllis vulneraria.

Lathyrus pratensis.

Lotus corniculata,
maritima.

Medicago falcata.

Alla species af Hypericum.

Hieracium pilosella.

Umbellatum.

Hypochæris maculata.

Cnicus oleraceus.

Tanacetum vulgare.

Tussilago farfara.

Senecio Jacobæa.

Solidago virga aurea.

Inula helenium.

Arnica montana.

Impatiens noli tangere.

Cypripedium calceolus.

Af Swita Blommor.

Cornus Svecica.

Symphytum officinale.

Convolvulus Sepium.

Athamanta libanotis.

Viburnum opulus.

Parnassia palustris.

Convallaria majalis.

Pyrola Rotundifolia.

Saxifraga granulata.

Cucubalus behen.

Lychnis dioica alba.

Spiræa filipendula.

ulmaria.

Fragaria vesca.

Potentilla rupestris.

Actæa spicata.

Nymphæa alba.

Anemone nemorosa.

Malva moschata.

Vicia sylvatica.

Trifolium repens.

Bellis perennis.

Chrysanthemum leucant.

Achillea millefolium.

ptarmica.

Orchis bifolia.

Blommor af stiftande färgor.

Valeriana officinalis,

på sumpiga ställen.

Scabiösa arvensis.

Potamogeton natans,

i åar och sivar.

Convolvulus arvensis.

Ⓕ

Lo-

Lonicera Periclymen.
Fritillaria meleagris.
Dianthus superbus.
Aquilegia vulgaris.
Linnæa Borealis.
Cardamine pratensis.
 på sankta ställen.

Malva alcea.
Fumaria bulbosa.
Astragalus glycyphyllus.
 uralensis.
Gnaphalium dioicum.
Tussilago petasites.
Orchis maculata.

§. 3.

Biennes kallas de, som wåra endast i 2 år, då de första året, när de af frö utsås, endast framkomma i blad, men följande året framskjuta stjelt med blomma och bära frukt, hwar på de förwisna; sådane äro kålarter, rostwor och rötter, winterråg och hwete. Af dessa, som kunna pryda vår Blomstergård, finnas hos oss ganska få, och äro i synnerhet följande.

Af Röd färg.

Tordylium anthriscus.
Carduus nutans.
Onopordon acanthium.
 Af Blå eller Blåaktig färg.
Echium vulgare.
Ajuga pyramidalis.
Cichorium intybus.

Af Gul färg.

Verbascum thapsus.
Trifolium melilotus.
Tragopogon pratense.
Anthemis tinctoria.

Af Swit färg.

Cucubalus viscosus.

§. 4.

Annæe äro de, hvars lifstid gemenligen ei sträcker sig längre än öfwer en enda sommar, då de om wåren upkomma af

af sina frön, framskjuta i blomman och bära frö samt omgif-
der förwisna af dessa förtjena följande sina rum i vår Blom-
stergård.

**Röda eller Röddaktiga
Blommor.**

Anagallis arvensis.
Gentiana centaurium.
Dianthus armeria.
Papaver alla species.
Agrostema githago.
Vicia sativa.

**Blå eller Blåaktiga
Blommor.**

Gentiana amarella.
 campestris.
Delphinium consolida.
Thymus acinos.
Centaurea cyanus.
Jasione montana.

Gula Blommor.

Reseda luteola.
Trifolium agrarium.
 spadiceum.
Gnaphalium arenarium.
Calendula officinalis.

Svita Blommor.

Stellaria holostea.
Matricaria chamomilla.
 Svaveolens.

Stiftande Blommor.

Melampyrum cristatum.
 arvense.
 nemorosum.
Trifolium arvense.
Viola tricolor.

§. 5.

Wälluktande örter fallas sådane, från hwilka antingen
blommorne eller bladen, eller ock hela örten sprida en behagelig
luft. Somligas blad gifwa wäl intet ifrån sig någon särde-
les luft, innan de gnuggas mellan händerne; andre åter ej in-
nan de torrkas. Somligas blommor lukta ej om dagen, men
desto mera om natten: och sådana wälluktande af våra inlän-
ska äro bland andre desse nedanstående, af hwilka måstedelen

<p> <i>Arro perennes</i>, dock några biennes och annuæ, som i föregående SS. äro nämnde, så wäl som de släste af <i>perennes</i>. <i>Anthoxanthum odoratum</i>. <i>Milium effusum</i>. <i>Asperula odorata</i>. <i>Galium verum</i>. <i>boreale</i>. <i>Primula veris</i>. <i>Lonicera periclymenum</i>. <i>Convallaria majalis</i>. <i>Adoxa moschatellina</i>. <i>Dianthus superbus</i>. <i>arenarius</i>. <i>Prunus avium</i>. <i>padus</i>. <i>Cratægus aria</i>. <i>oxyacantha</i>. <i>Sorbus aucuparia</i>. <i>Pyrus malus</i>. Alla species af <i>Rosa</i>. <i>Tilia Europæa</i>. <i>Mentha arvensis</i>. <i>aquatica</i>. </p>	<p> <i>Origanum vulgare</i>. <i>Thymus acinos</i>. <i>Malva moschata</i>. <i>Coronilla emerus</i>. <i>Lathyrus pratensis</i>. § första species af <i>Trifolium</i>. <i>Medicago falcata</i>. <i>Carduus nutans</i>. <i>Tanacetum vulgare</i>. <i>Artemisia maritima</i>. <i>Matricaria Chamomilla</i>. <i>ivaveolens</i>. <i>Calendula officinalis</i>. <i>Viola odorata</i>. <i>hirta</i>. <i>Orchis bifolia</i>. <i>Ophrys monorchis</i>. <i>Rhodiola Rosea</i>. <i>Holcus odoratus</i>. <i>Acer platanoides</i>. </p>
---	---

Här bör man ej förtiga, det man bland de förenämsta nämnt några af hwart slag: flera lika goda har ock kunnat anföras; men at säga, hwilken blomma är wackrare, hwilken mindre wacker, låter ej så noga göra sig, hålft som tycket är olika; ty den ena ser mera angenämt i en blomma, det andra åter finna i någon annan. At de upräknade hafwa somliga mera prälande blommor än de andra; men desse senare tyckas äf

äfwen förtjena sina rum, antingen som bekande varieteter, eller för någon synnerlig skapnad. Den som wil anlägga en blomstergård af inländska wärter, behöfwer ej samla alla de af mig upräknade, utan endast dem, som finnas på den ort han bor wildt växande, eller ock af samma ords wärter endast dem, som antingen pråla med de täckaste blomster, eller sprida ifrån sig den behageligaste luft.

§. 6.

I anledning af den delning i föregående §§. antagen är, bör jag här ej lämna opåmint, huru dessa blomster kunna beqwämligast planteras: då det märkes, at perennes böra skiljas från biennes och annuæ: biennes åter från annuæ, at de så i anseende härtill, som til färgorne och storleken får sina särskilta sångar alt efter sin art och natur: men förnämligast efterses, at de smärre växande blomster planteras på de närmaste sångarne åt middags solen, på det de större ej medelst sin skugga må beröfwa de smärre sin tilwärt; ty skulle, utan afseende på alt detta, blanning ske, wore man nödsakad, om blomstergården skal bibehålla sin fågring, ärligen beså de utgående ställen, då perennes därigenom skulle både rubbas och fordra större besvär. Hwad delningen efter färgorne af hwardera arten angår, så kan man därmed göra efter eget godtycke, antingen at plantera alla perennes af röd färg på et ställe, alla af blå på et annat; eller ock blandar man dem om hwarannan; ehuru det sker, har man likwål hela sommaren igenom det nöjet, at måst dageligen se nya örter framspicka; hwad åter sjelfwa planteringen angår, är den ganska lätt, allenast man i det närmaste härmar naturen efter, ty ingen widare omsorg fordras, sedan sångarne och ställen äro tillagade, än gå til de ställen de willt wåra, at där af de i §§. 2. 3. 4 och 5. upräknade, söka sig wackra Blomsterstånd, då perennes tages med rot och genast nedsättes: men af Biennes och annuæ samlar man tid efter annan frö, alt där

efter som de hinna mogna, hwilka war eller höst utafs och till börligt som andra Blomsterstånd på sina tillordnade ställen utflittas och wärdas. (Lundbergs Trågårdss-praxis kan härwid komma til hjelp.) Ej bör obemålt lemnas, at en del af våra wilde wärande örter äro äfwen så swära, at så af frö upwäxa; som en del utlänkska; men slit och estertanka öfwerwinner alt. Skulle någon omkring qwarteren åstunda anlägga små lefwande häckar i sin Blomstergård, eller ock wilja hafwa högre häckar på någondera af sidorna uti den samma, eller om jommaren åstunda et lusthus af wärande trån, så lämna til underrättelse, at til högre lefwande häckar af Nordens enskilda träslag, söljande tyckas wara de tjenligaste, såsom de, hwilka låta wäl klippa sig, nämligen Lind, Lönn, Gran ic. af dese kunna ock lusthus planteras. Til lägre häckar äro dese bland de bäste, mo, eller Kalfbårs buskar, röda winbårsbuskar, Try, Mespilus cotoneaster och En. Til något högre tjenar Hagtorn, Slån, Getapel, Hafstörne och Hafsl; men skarpa wintrar skada ibland här i Finland en del af de sistnämde. Wil man til lefwande Häckar bruka sådane utlänkska träslag, som tola Climaret någonsin så wäl som våra egna, så får man både af Syrener och Siberiska årtetrån så wäl de täckaste häckar som lusthus, to båda låta allsör wäl föröka och forplanta sig; man kunde til lefwande häckar namngifwa flere; men Läsaren torde wara nögd med dese anförde.

§. 7.

Wid denna Blomstergårds anläggande, (som förnämligast bör ske i skygd för de kalla wäderstrecken wid någon bygnad,) torde någon beklaga sig ej hafwa någon tjenlig jord til Krydd-Kål, eller Trågård, mycket mindre til någon Blomstergård: til beswarande härat, wil jag endast nämna, at den, som finner nöje för täcka blomster, lärer ej gärna sakna plats at så och plantera dem på, hällst dese ej äro så kinkoge, som de wärlige

lige våra Kryddgårders växter; desutan lärer han på all för många ställen så i Sverige som Finland se, i det ställe gårdsägaren bör vara mon om en angenäm utsikt nära in til sin gård, en mängd af stenrösen och små kullar, emellan hwilka äro dällder, ja stundom stora holor samt samlingar efter byggnader; manne denna park, som mera liknar et förstört Jerusalem, ej skulle förtjena några dagars arbete, både för enskilt och de efterkommandes nöje? Jo ganska wäl: Skulle något sankt ställe ståta til, förorsakat af en källäder, så kan man där anlagga den präktigaste fiskedam, uti hwilken Nymphæa, Potamogeton och flere täcka wattungar wäl triffas, både at gifwa fisken föda och åskådaren ögnestagnad. I kanterne åter kunde andra täcka växter, som älska gärna någon syra, så inrymme; möter igen någon högd, som skulle försträcka en härifrån, så finnes af de i föregående SS. upräknade Blomster, sådana, som wäl triffas på slika ställen; Med et ord, Jordmonen må bestå af hwad slags art som helst, så är hon tjenlig, allenast en liten förbättring tillkommer, och den ordning som naturen sjelt fordrar nyttjas; ty på sådant ställe växer, wil den gärna blifwa planterad; de måste af föregående växter hålla til goda en vanlig Trädgårds jord, och äro så, som ej i sådan jord komma fort, utan fordra watn, däswoige och torra ställen m. m. Den som wil noga weta, hwad jordmon aldrast de af mig i föregående SS. upräknade växter älska, kan lätteligen få det igen uti Herr Arch. och Ridd. von LINNÉS Flor. Svec. hwarest wid hwat ort står måstadelet utmärkt, på hwilka ställen den helst af naturen växer: en lyckelig framtid lærer genom oförtrutne älskare, at utleta naturens hemligheter, än beboda oss mera.

G. A. A.

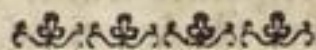

Til Herr CANDIDATEN.

Hvad mon tro mer en roa kan,
Än se en Lustegård,
Där Blomstren i sin fågring man
Med skönsta färgor får?
Bese och skåda hur natur'n
Har dem väl firat, just
Framför all andra skapta Djur'n,
Så det är största lust.

Herr Candidat Ni har ju här
Bevist hur Blomstren skön,
Så nyttiga som råcka är,
Ty önskar jag til lön
J må med blad af Lager små
På hjeslan krans inart si,
Och högre ärans trappsteg gå,
Samt åfven Doctor bli.

ISRAEL MALEEN.

Til AUCTOREN.

Min Herre, Er Person jag högst förbunden är,
Tillåt mig därför all min fågnad få förklara:
Jag har ju lyckan ågt, at få den samma vara,
Som under Eder vård få vackra saker lär,
Näst GUD och Mormors skygd får Eder då beprisa,
För det jag redan vet och framdels veta får;
Jag önskar därtör Er, at allting lyckligt går:
Jag til min dödsstund skal et tacksammt hjerta visa.
Ert arbet lærer nog vår lärda verld berömma.
Hon är allena den, som kan förtjenster dömma.

NICOLAUS WASSTRÖM,